

Історія 10

Лекція #8

**РАДЯНСЬКА
УКРАЇНА
1921-1932
УКРАЇНІЗАЦІЯ**

1921

- ❖ Закінчення визвольних змагань, та створення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) на більшій частині України, приводить із собою великі проблеми: політичні, економічні, культурні, проблеми неграмотності, шкільництва,...і взагалі української та радянської ідентичності.

СРСР в 1922 р.

- ❖ В Україні, (як і в Білоруській СРР і Закавказькій СФСР), в КП(б)У іде завзята полеміка (debate) між членами партії про майбутнє.
- ❖ Українські більшовики розглядають вищезгадані проблеми і намагаються знайти спосіб перетворити УСРР в соціалістичне суспільство і соціалістичну державу...

- ❖ Рівнож, ця дискусія є про майбутнє незалежної комуністичної України, яка не є контрольована Москвою.
- ❖ Ця полеміка була наслідком періоду Визвольних Змагань, коли всі уряди провадили програмами «пробудження» українського народу.
- ❖ Українські комуністи теж уважали це ключовим питанням.

- ❖ В Москві, ті самі питання стають критичними для Леніна і більшовиків, тому що вони бачать наскільки їхня влада не має великої підтримки між населенням окремих Республік, особливо в Україні.
- ❖ Щоб запобігти економічному занепаду, Ленін впроваджує Нову Економічну Політику.

- ❖ Щоб запобігти політичному розпаді СРСР, треба було подібних радикальних змін для населення по одиноких Республік.
- ❖ Тому, з метою закріплення влади, Ленін та інші подискутували так звану «коренізацію».
- ❖ Було пропоновано щоб в Республіках замінити російську мову на національні мови у сферах адміністрації, науки і культури.

1923

- ❖ В квітні 1923, на XII-ому з'їзді РКП(б), Ленін проголосив впровадження «коренізації» офіційним курсом партії в національному питанні.
- ❖ Це мала бути тимчасова, три річна програма, з метою закріплення влади.

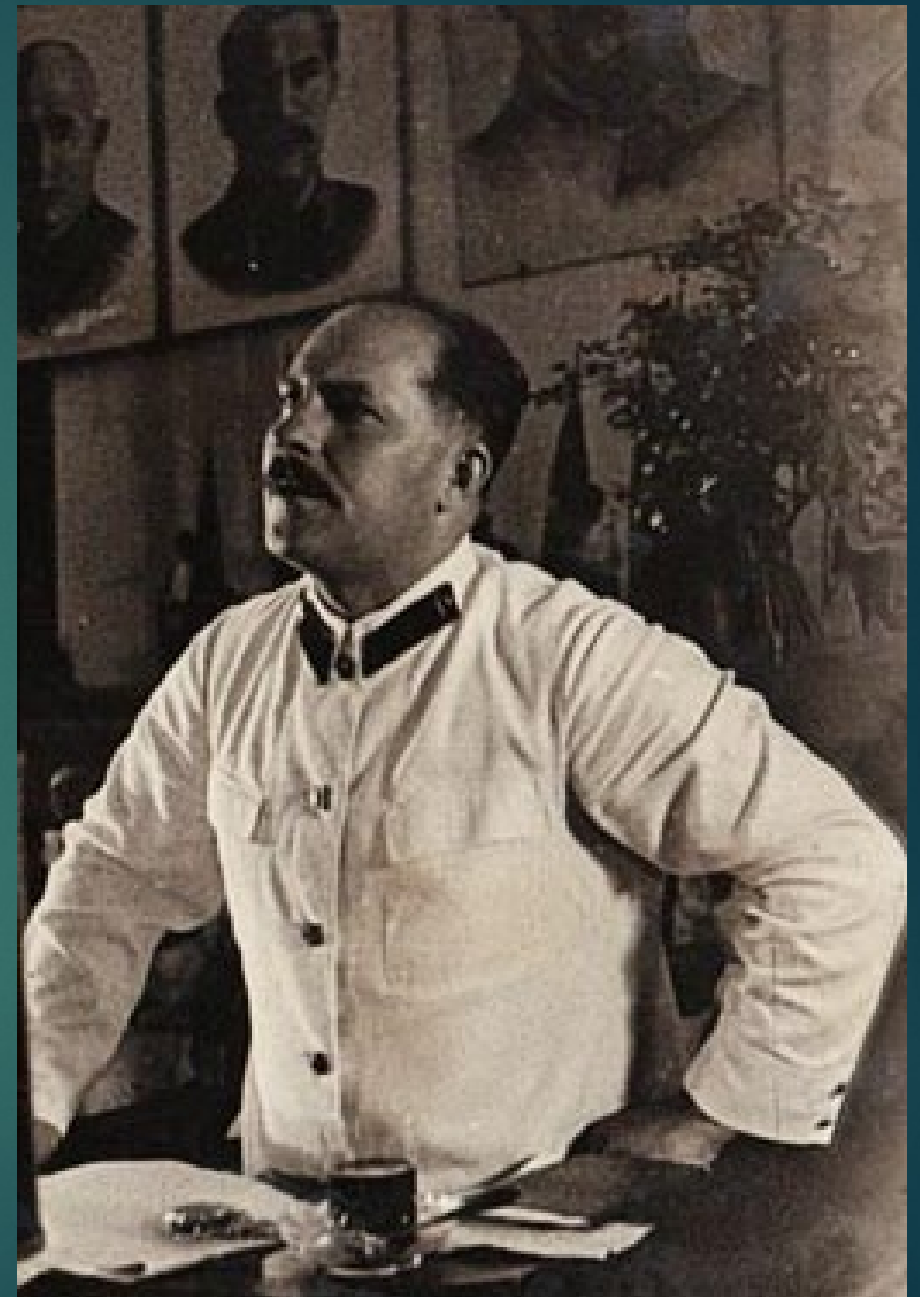
- ❖ В Україні, КП(б)У, якою провадили здебільша росіяни, (і де українці становили меншість партійних (коло 23%)), не прийняли рішення коренізації, і вороже ставилися до неї.

- ❖ Проте, вже в липні 1923, Рада Народних Комісарів УСРР видала декрет «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ», за яким українська мова запроваджувалася в усіх типах шкіл з визначеними термінами їх «українізації.»

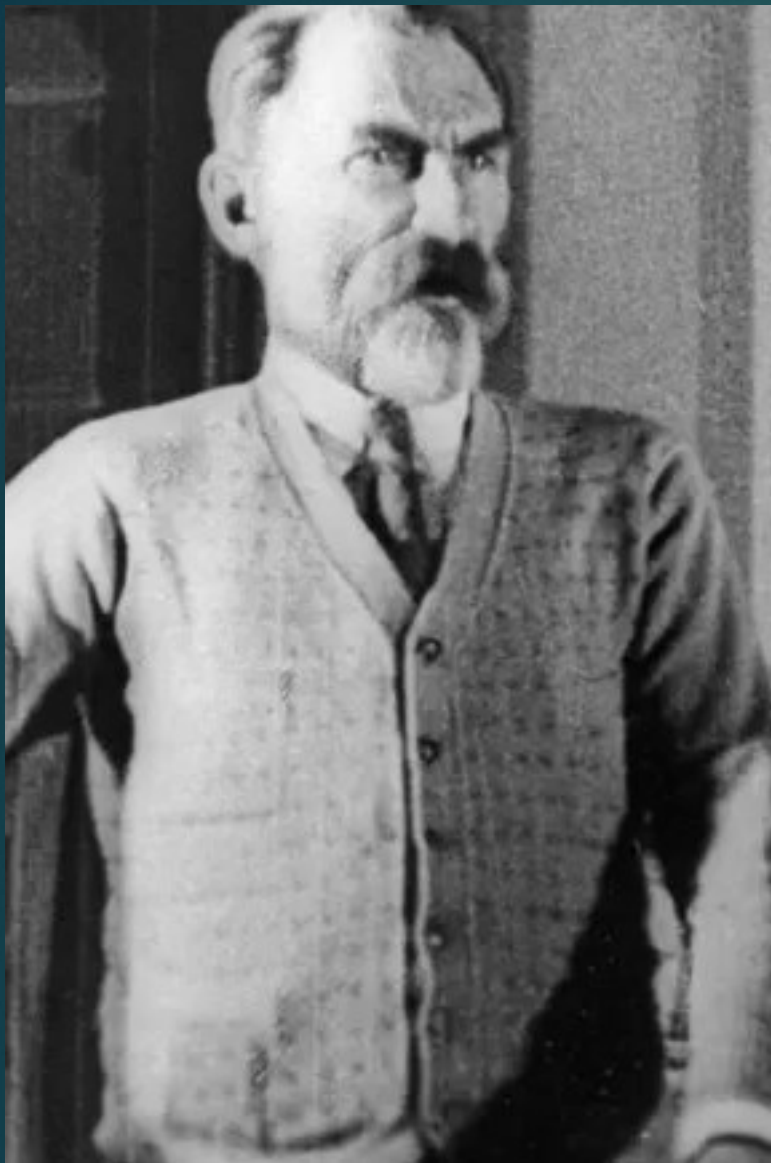
- ❖ Протягом 1923 і 1924, не зважаючи на спротив росіян в КП(б)У українські більшовики взяли за реалізацію програми коренізації — тобто замінити російську мову на українську в адміністрації, освіті та сфері культури.

❖ Тоді, з початком 1925, усунено з уряду російських шовіністів, і назначено українських комуністів щоб провадили урядом.

❖ Лазар Каганович став генеральним секретарем КП(б)У;

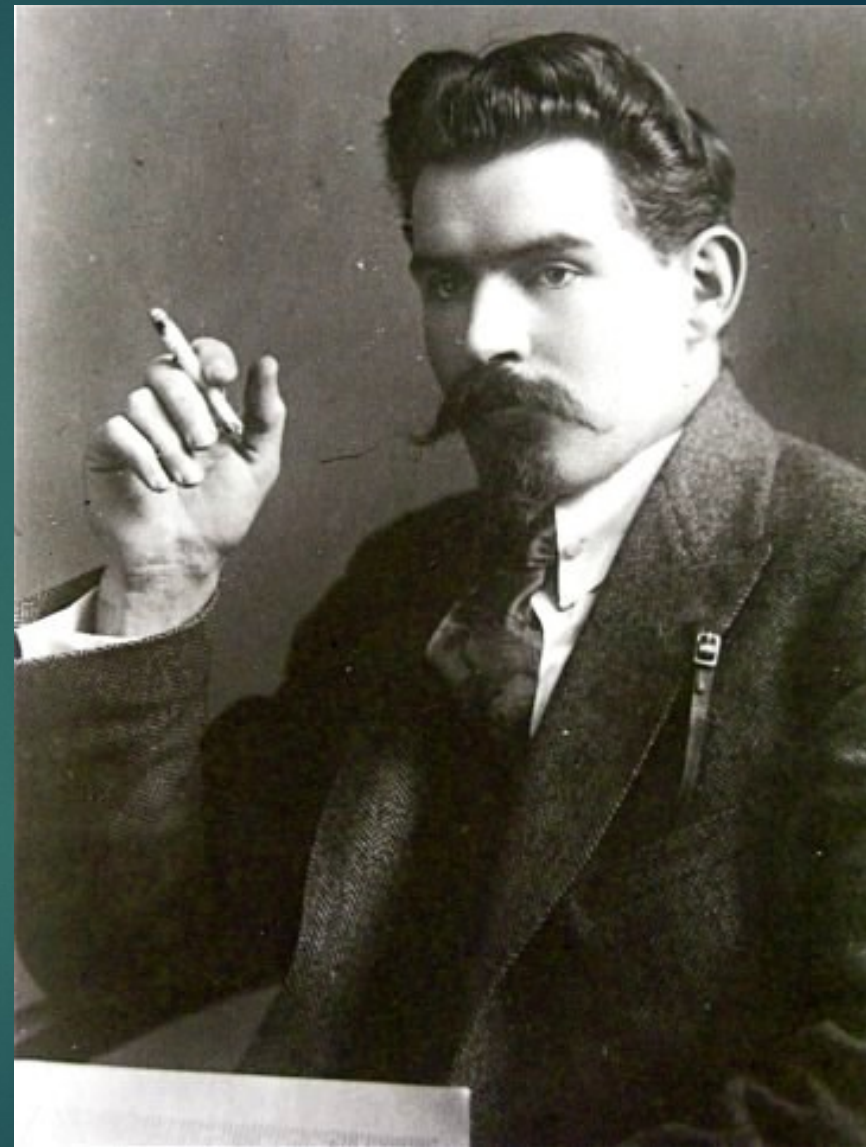

Лазар Каганович, 1893-1991.

Микола Скрипник,
1872 - 1933.

❖ Високі пости
теж одержали
Влас Чубар,
Олександр
Шумський та
Микола
Скрипник.

Олександр Шумський, 1890-1946.

❖ Всюди поширено вжиток української мови:

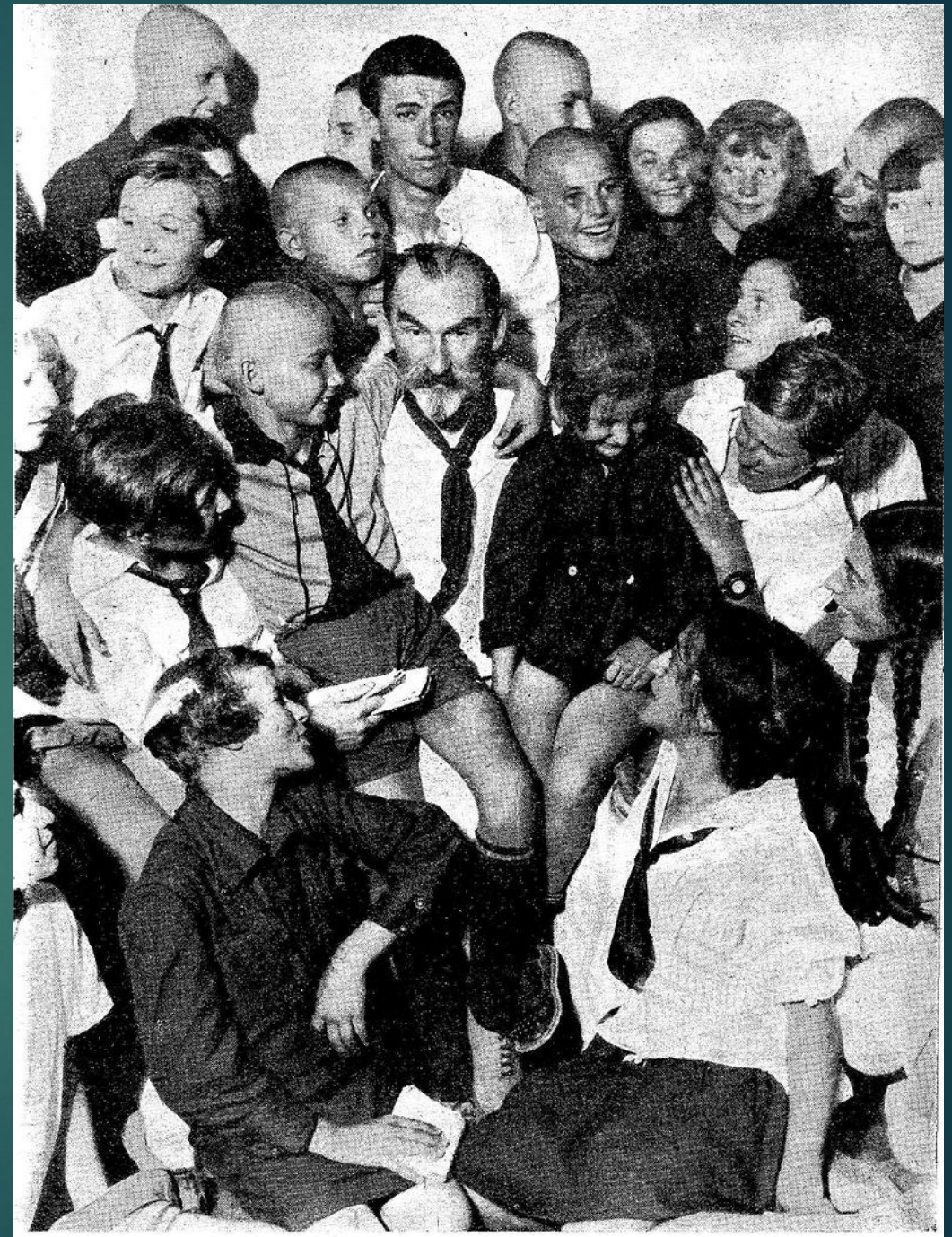
- усі урядові та партійні працівники мусіли навчитися говорити і писати українською мовою;
- усі урядові установи мали спілкуватися українською мовою;
- усі урядові форми, публікації та проголошення мусіли бути українською мовою;
- всі школи мусіли навчати українською мовою;
- газети, журнали та книжки мали до великої міри бути в українській мові.

Шкільництво

- ❖ В 1917, 40% міського і 15% сільського населення були грамотні, тобто вміли читати і писати.
- ❖ Українізація взяла за найвищу мету зліквідувати неграмотність (illiteracy), побудувати школи, та виховати україномовне населення.

- ❖ Завдяки комісарові науки, Миколі Скрипнику, відбувається швидкий зріст освіти на українські мові.
- ❖ До 1926 року, неграмотність в УСРР зменшилась до 47% населення, а до 1934, до 8% населення.

Микола Скрипник із піонерами,
Харків 1929.

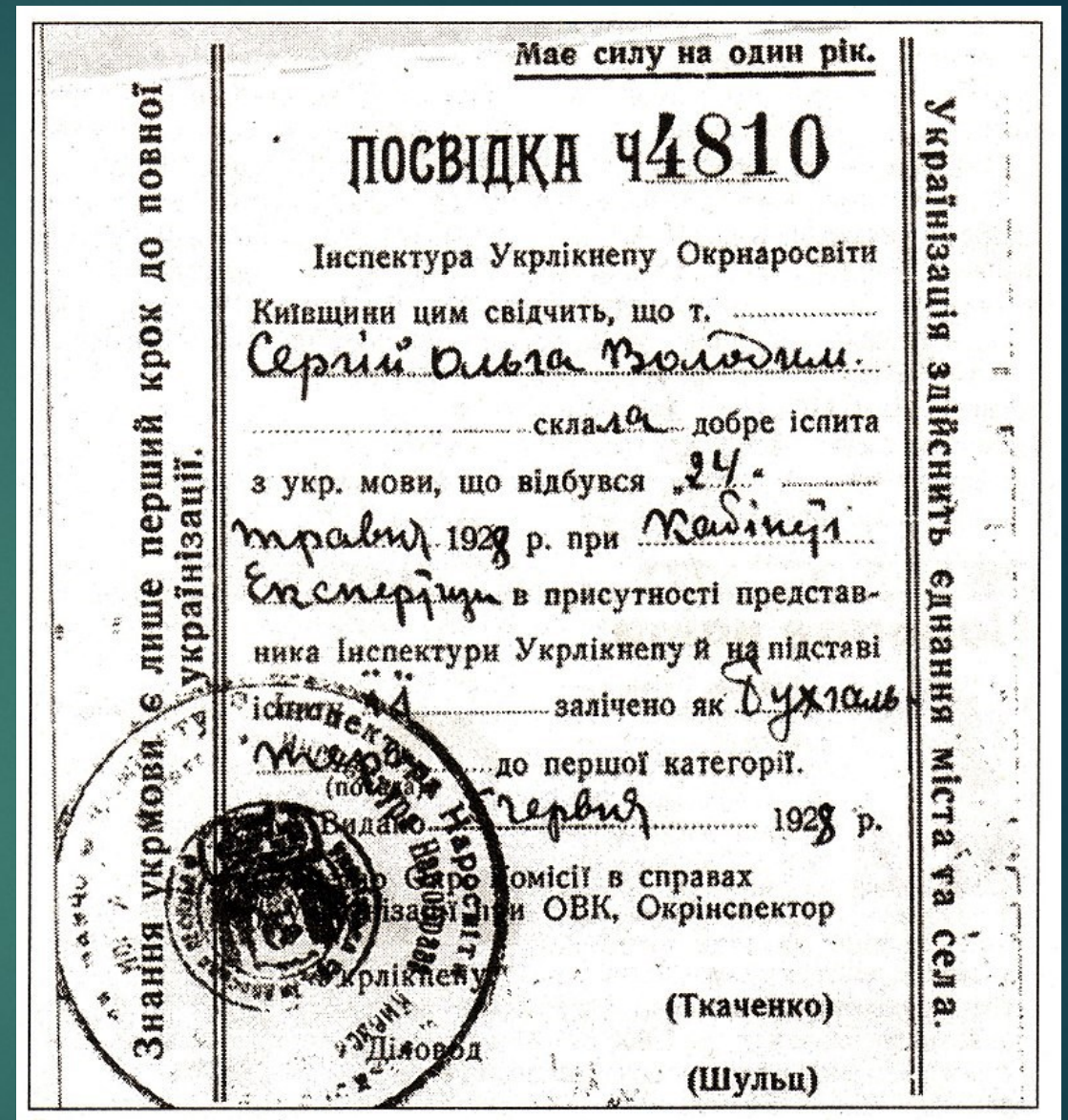
❖ Так само важливим, було перехід всіх шкіл на україномовні.

❖ До 1933 року, понад 90% учнів в УСРР вчилися виключно українською мовою.

❖ Інші вчилися мовами меншостей: російською, єврейською, польською, німецькою, і т. д.

- ❖ Протягом цього самого часу, україномовних середніх шкіл (high schools), фахових шкіл (trade schools), та шкіл вищої освіти (університети) збільшилося від 19% всіх шкіл до понад 69%.

- Посвідка про здачу іспитів на знання української мови, без якої не брали на роботу. Київська область, 1928. Написи: «Українізація здійснить єднання міста та села» і «Знання української мови — є лише перший крок до повної українізації».

Наука

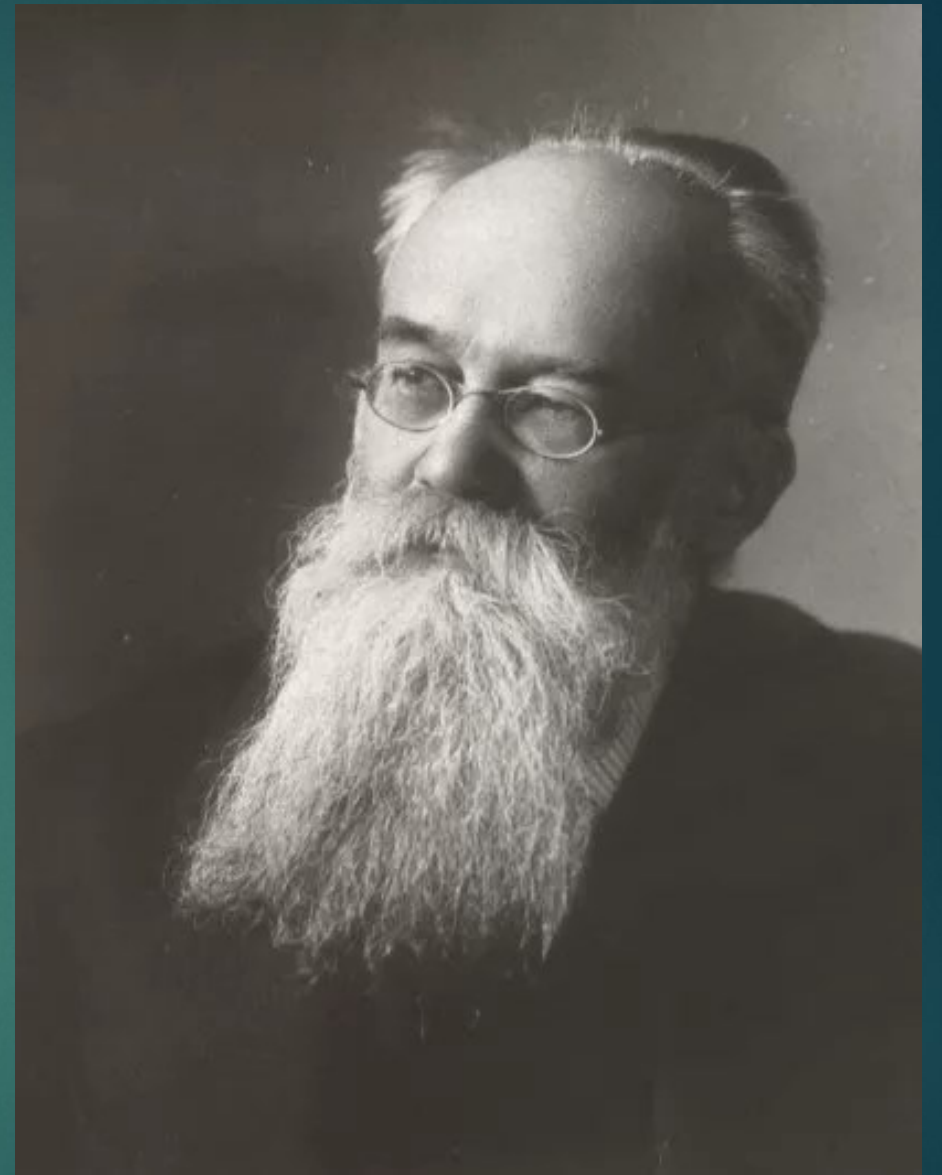
- ❖ У Києві відновлено Всеукраїнську Академію Наук (ВУАН) (the Academy of Arts and Sciences), яка складалася із трьох відділів:
  - Історико-філологічний
  - Соціал-економічний
  - Фізико-математичний

❖ До 1933 року, ВУАН начисляла 168 кафедр (disciplines), інститутів, лабораторій, і дослідчих станцій.

➤ Національна Академія
Наук України в Києві,
1918.

- ❖ Відновлення ВУАН, заохотило багато науковців котрі виїхали з України підчас Визвольних Змагань, повернутися до Києва.
- ❖ Це включає історика Михайла Грушевського, який повернув в Київ у 1923 р.

Михайло Грушевський, 1866-1934.

Військо

- ❖ У 1923, рішенням урядом УСРР що усі вояки Червоної Армії які служили на території УСРР і були з УСРР мусіли говорити українською мовою.
- ❖ Щоб виконати цей закон, українську мову запроваджено в школах офіцерів Червоної Армії, які знаходилися на території УСРР.

Преса

- ❖ Для розповсюдження соціалізму теж потрібно було розвинути українські засоби масової інформації - тобто пресу.
- ❖ В 1922 році, по містах майже не було україномовних щоденників (газет), журналів, періодичних академічних видань – майже все видавалося російською мовою.

- ❖ До 1933 року, в УСРР із 426 газет, 373 друкувалися українською мовою, із денним тиражом (readership) 3.6 мільйонів.

Приклади українських
радянських газет 20-тих
років.

- ❖ Подібно виходила велика кількість журналів – мистецьких, літературних, про кіно, політичних, економічних,...
- ❖ До 1933 року, в УСРР видавалося 89 місячних або тижневих журналів українською мовою.

Журнал «Весела книжка», Остап Вишня, кінець 1920-тих років.

БЮЛЕТЕНЬ

VANGUARD
ВАНГАРД

ХАРКІВ РІК 1928

Державні провідники - працівники

- ❖ Вимога «українізації» державних працівників теж приводить до великих змін у бюрократичному апараті УСРР та в членстві КП(б)У.
- ❖ Де в 1922 році українці становили лиш 23% членів КП(б)У, до 1933, числа піднеслися до понад 60%

Наслідки українізації

- ❖ Перший наслідок, це те що відбувається урядом керована революція освіти, преси, населення – українською мовою.
- ❖ Друге, виринають також нові ідеї в політиці, особливо спротив проти (resistance to) російського імперіялізму і відкинення ідей що УСРР повинна бути під контролею Компартії Москви.

- ❖ Це особливо виявляється у полеміці спротиву проти імперіялізму російської культури.
- ❖ В 1927 році появилася брошурка про майбутнє української культури.
- ❖ Письменник Микола Хвильовий описує російський шовінізм та імперіялізм, і закликає до відкинення російської культури з України своїм кличем *“Геть від Москви!”*

Український нарід мусить усвідомити собі рід назавжди, що московські наріди — це його підвизник, найбильший ворог, який зрадив нас загарабав нашу Батьківщину, уярмив нас і 300 років жорстоко нищив, грабив і вимордовував, який землі не перестає зазіхати на нашу землю і все намагається винищити нас. Все одно чи то була царська, єдина наслідна, чи більшовицький СССР, український нарід був все переслідуваний, утиснутий, сиротиний і пограбований на його власній землі. І все одно якщо політичною формою буде жити Москва, наслід, ніколи вона не перестане бути нашим найлютішим ворогом.

Для кращого висвітлення цього питання, наведено такий приклад: «Масовий виїзд емігрантів («біла гвардія»).

Протилежність психіки москалів і українців

Та московський наріч не є тільки політичною загрозою для українського, не лише небезпечний він для нас і дугово. Нам загрожують не тільки московська держава, але і саме величезна московська нація. Нам ворожі іші нащадки, думки і діла, а навіть, сакмий спосіб вихувати, думати і діяти. Нам ворожа московська душа, московська психіка.

Як незрозуміло відбивається воєна з творців московських письменників і ідеологів зі світового життя могодів! Апатія, толстовське «непротиплення ду», культ брощі, культ бруду і гіпот (Платон Каратаев), неможливість до периду і буван, апазотів, хаосу і руху, базисні рішення, брех воли, зурне шутання дитячих там «жизнь, жизнь», і т. п. Воєна від апазотів містима дос на і незрозуміла нікому з європейських народів, бо нічого сального з Європою воєна не має. Воєна є величезна ідія, воєна є чисте москотовство і злиме москотовство. Воєна є цілковита тука у російському народі. Воєна є ватворені пошури пішох, жаретового пішоху, до якого зухий відан зсмілюваних фактиків та могодських племен. Не диво, що на могодських землях легше прийнялася колективізація: там же ж і до відоминців були «общини», дебує сильні громадські воли, де працювали разом і ділили продукти. Не хвиля ці цілковито чука українському народові. Московський популізм

коли вибухнула німецько-білоруська війна, заявила, що вона солідаризується з білорусами, тому що як білоруси програють війну, то програє московська держава і відділяється Україна, одним словом — не буде «єдиної великої»...

Як бачимо, замість того, щоб допомогти їм вийти з цієї кайданів паризький терористичний терор, міжнародна еміграція каже їм, що чимало особисто потерпілих від більшовизму, стає разом з ними проти Європи і цивілізації! Бачимо отже, що класові різниці: що мають ніякого значення і що всі мовчали стоять муром, коли стоїть питання, щоб не впустили з рук Україну, бо мовналь чи «білий», чи «червоний», чи «зелений», чи який буде інший, якого і політичного Переяславця не був, все зникає в дупі означення: **МОСКАЛІ**

и москалів і українців

ності він протиставляє свою рухли-
вість; аніжний понурості і несприят-
ливості — свою соняшну веселість і та-
літність гостинності та приязні, мос-
ковським бруталізмам і нецензурній
заявкам — свій з'ясований, тонкий ту-
мор, московській захланності і дволич-
ності — свою чесність, одвертість
інтелігентно, отарпану колективізму
— свою гостру індивідуальність. Уза-
гальнюю народом чужа він та тоді
стоїть на достояннях, весь, та
бачить азійської жистини, все те мо-
ральне бгмо, що характерну лекси-
ку кохалив.

Український народ має здорову, енергійську душу, незвичайну видимість зовнішню.

І саме цю здорову українську душу намагалися знищити москалі, щоб цим самим ліквідувати нас остаточно. Тому вони засіяли Україну «творами» (наше: потворами...) своїх «пісателів», висаджували під небеса свої «культуру» та «цивілізацію» (якогосьто вигадку чи санди з мововських уст). Нищили українську індивідуальність колективізацією і «розлученням», напівні чистісні ситуаціїмнім ізраїлівати — заносити і наближати, а українську воєдність розпуки мараєвни голоду, розстрілів і заслань. Ігралими пріципліти ніхому хаосу (сама більшовицька система — один хаос), нехараості і безалічності (сталяни неперетрати в контр, а

ду і жаляву отару, яка б, з азійським будищенним банушністю, нічим не нагадала і не захоплювалася: «всі рівно!». Одним словом, переробити на «своє» — сірий натовп рабів який їде без звуку, без радості і без смутку, без любові і без ненависті.

Позбутись ганебного впливу московщини!

Тепер, коли, звільняючись від цього лютішого мороку, український народ може вільно дихнути, тепер треба нам позбутися габельних впливів московщини. Бо чого український народ нагадує, чи може нагадувати від москалів? Який вплив на наш розвиток мала 300-літня московська перада?

Крик фізичного знищення і відлиску Москва утискала нас і не дала ні розвиватися. Сама некультурна і азійська, Москва не тільки не могла на в нічмі взірцем стати, але і не дала нам можливості крокувати рівно-середньомісними: парадом, до посту-
 19

Взявши нас у свою школу, вона в дівочий і підручничий час над Європою європейської культури, а на жіночій школі своєю московською театрою царство, намагалися і нас заперешувати на свій лагерь! Москва в ті часи нас над Європою і силувала втілювати до Азії, закінчити нас! Москва затримала наш розвиток на північних літтях! Ажже ж відомо всім, що за зацікавлених часів на Україні культуру високо стояла. Про це свідчать відею на весь тогочасний світ яким шко-

Острозька академія в Острозі, величезна братська школа та буря у місті України. Про це свідчать численні великі друкарні, які друкували книги, зокрема церковні, не лише для України, але й для Молдавії, Волощини, зокрема — Московщини, і всієї православної Європи. Друковане слово було тоді дуже розповсюджене на Україні.

Не вийшло собі уявити, що як то
коде в Киє так високо стояла кула-
ра, то коли б ми були жаль мо-
жести розумити, на якійсь б тепер в
гладілі. А коли ми дивилися поза-
європейських народів — це тільки з
адяки Москві!

Нам хотіли вирости нашу душу.
Тому так нахабно вшестювали все, що
специфічно наше: мову, звичаї, обра-
ня; тому нас уособлювали і осміюва-
ли на нашій землі.

св'який парод від ляхів, обсадували кри-
пцями, Москва знову його провадила.
Потім стали перекладати всі проза-
визного національного змісту, поїмач-
ні чи культурні, діючими до цілковит-
ної заборони українського слова (Ки-
св'який указ 1876).
Ми не маємо своїх вишаківників

у. н. Але чи ж міг український вчений працювати під Москвою? Москвали працювали все перетягнути їх до себе (як збробили з Гоголем, Бороженком і інш.) або прямо не давали змоги вибачитися українцям! (навіть про Шевченка не знали, що він злитком смеролов). Б...

лі «делікатні» могодські поєми... Скажіть до наших творчих втрат! Як для нас, а багатьох московськ літературу та науку?!

А що дали москві? Кількох замінних письменників, кількох музиків одного рівня — Менделєєва... Дуже мало для 80-мільйонного народу, що мало час май кожно розвинути як хотів!

А найкращий приклад, це бачимо нинішній експеримент: відгородили Україну від Європи, мов китайським муром, не допустили жодного променя європейської культури та цивілізації! Нахмурили на своїх «честоті» бюккати, бриту, неспіті, брутальності і некультурності. Москва зупинилася! Москва! Москва! Заїждила нас!

Тому тепер, коли маємо змогу зупинити в зв'язок з європейською культурою і цивілізацією, тепер більше, як колись, небув ніякостям своєчасним сказати:

Пора, пора украинский паря стру-
пун з себе той зятеельско-москов-
бруд, монгольский деп, який по-
гизла Москва!

Тому: геть з паразитом! Геть з и

«Геть від Маскани! Орієнтація на психологічну Європу!».

О ВПЛИВУ МОСКОВЩИНИ!

св'який парод від ляхів, обсадували кри-
пцями, Москва знову його провадила.
Потім стали перекладати всі проза-
визного національного змісту, поїмач-
ні чи культурні, діючими до цілковит-
ної заборони українського слова (Ки-
св'який указ 1876).
Ми не маємо своїх вишаківників

у. н. Але чи ж міг український вчений працювати під Москвою? Москвали працювали все перетягнути їх до себе (як збробили з Гоголем, Бороженком і інш.) або прямо не давали змоги вибачитися українцям! (навіть про Шевченка не знали, що він злитком смеролов). Б...

Скільки то наших прекрасних втрачено для нас, а збагатили московське літературе та науку?

А майкраний приклав, не бачивши
вилький експеримент: відгородили Уд
північ від Етими, моє катая-сина

ром, не допускала жовтого променю європейської культури та цивілізації, виходила на свої «чосноты» босаями, брзні, вепцї, брутальності і некультуристі. Москва звальгаризувала нас! Москва з'азїйшила нас!

Тому тепер, коли маємо змогу уні-
ти в зв'язок з європейською культурою
і цивілізацією, тепер більше, як коли-
небудь виявляється своєчасним зв'язи-

Пора, пора украинский паря стру-
пун з себе той зятеельско-москов-
бруд, монгольский деп, який по-
гизла Москва!

Тому: геть з паразитом! Геть з и

«Геть від Маскани! Орієнтація на психологічну Європу!».

Микола Х

2

Микола Хвильовий, 1893-1933.

- ❖ Хвильовий був запеклий інтернаціоналіст та комуніст;
- ❖ Популярний письменник та авангардист;
- ❖ Він був один із засновників спілки письменників ВАПЛІТЕ (Вільна Академія Пролетарської Літератури);
- ❖ Хвильовий бачить російський шовінізм у культурі на практиці більшовиків Росії, і закликає до народного комунізму в Україні.

- ❖ Хвильового ідеї підтримує Олександр Шумський, комісар освіти України, який закликає Центральний Комітет Комуністичної Партії в Москві щоб відкинули централізацію комунізму.

Михайло Волобуєв, 1903-1972.

- ❖ Рік пізніше, в 1928, молодий економіст, Михайло Волобуєв, показує що Росія і Компартія в Москві поводитья як імперіалістична держава, і експлоїтує ресурси своєї колонії України, так як це робили російські царі.
- ❖ Він закликає до закінчення експлоїтації України.

- ❖ Ці прояви українського націоналізму (навіть що вони є про-соціалістичні), є до великої міри спричинені (caused), і пов'язані із смертю Леніна в січні 1924 р.

- ❖ Леніна смерть починає гостру боротьбу за владу в Москві.
- ❖ Аж доки не роз'яснилося спадкоємство Леніна, тобто хто перебере владу в Москві, в Україні дозволялося продовжувати українізацію.

- ❖ 1924/1925 – 1932, в Україні відбувається політична, економічна, соціальна і культурна революція.
- ❖ Офіційна позиція уряду про українізацію, запалює молодь держави, а поштовх в освіті, видвигає (raises) молодь яка може критично розглядати і творити нову культуру і державу.

- ❖ Революція також дає змогу мистцям, письменникам, композиторам, режисерам відкривати нові течії (new paths) думання і творчості.
- ❖ Це був час де старе мінялося на нове, але в контексті минулого.
- ❖ Це був час коли експерименти творчості початку століття досягнули найвищий розквіт в Україні.

Література

- ❖ Письменники, поети, критики та есеїсти продовжували творчість початку століття на найвищому рівні.
- ❖ Створено різні професійні організації письменників такі як ГАРТ, ПЛУГ, ВАПЛІТЕ, ЛАНКА, ПРОЛІТФРОНТ, та багато інших.
- ❖ В друку, в 1933 році, майже вся література видана в УСРР видається українською мовою.

❖ Появляються нові форми літератури:

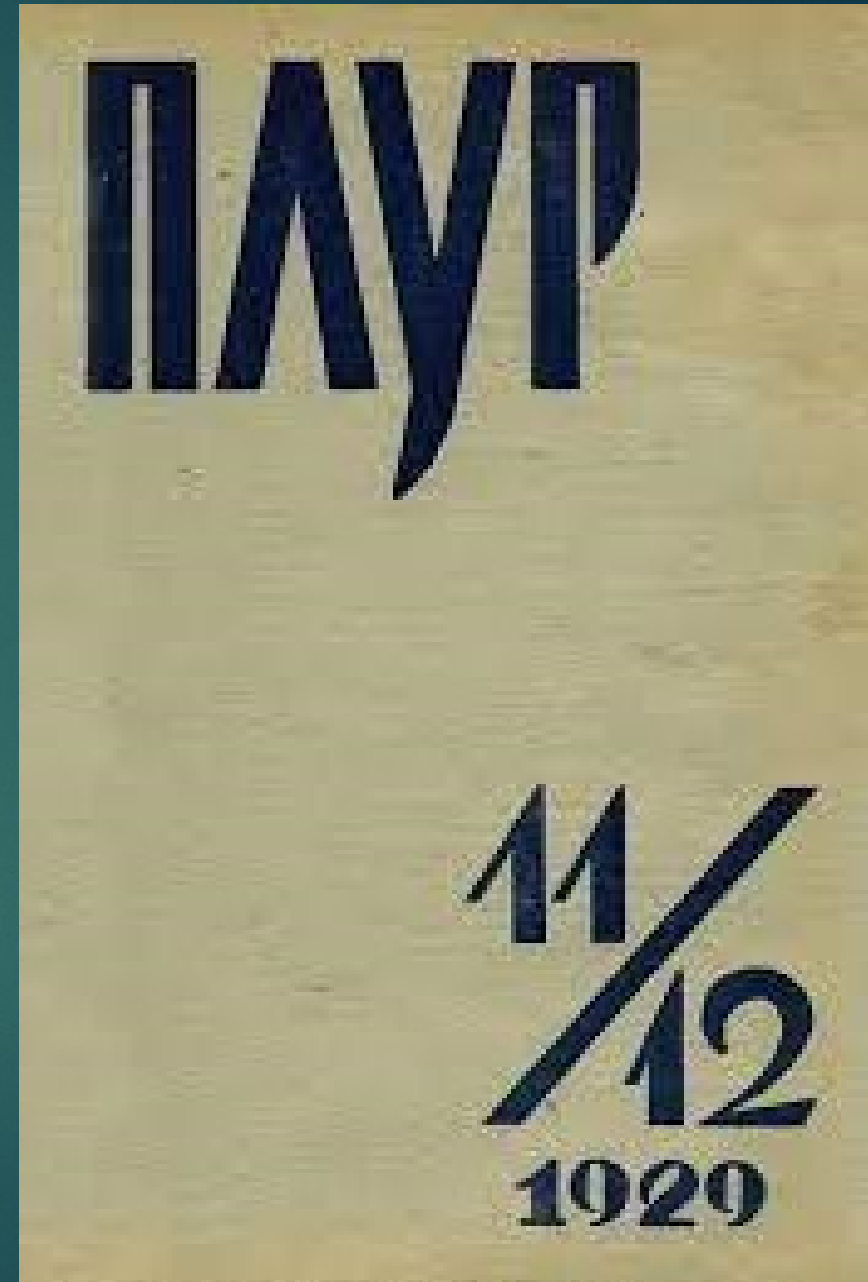
- пролетарна література (від населення для населення)
- символісти
- футуристи
- неокласики
- література селян
- конструктивісти

Зустріч харківських і київських митців. Київ, 1923 р.

Зліва направо, перший ряд: Максим Рильський, Юрій Меженко, Микола Хвильовий, Майк Йогансен, Григорій Михайлов, Михайло Вериківський. Другий ряд: Наталя Романович, Михайло Могиланський, Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Павло Тичина, Павло Филипович. У третьому ряду стоять: Дмитро Загул, Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Тодось Осьмачка, Володимир Коряк, Михайло Івченко

- ❖ Всі закликали до художньої завершеності (excellence) і звертали увагу на Європу, а не на Росію.
- ❖ Вірять що полеміка, дискусія і сварки посилюють (strengthen) творчість (creativity).

❖ Багато письменників проявляють велетенські твори світового рівня літератури.

❖ Між ними:

- Павло Тичина
- Максим Рильський
- Микола Зеров
- Михайло Драй-Хмара
- Євген Плужник

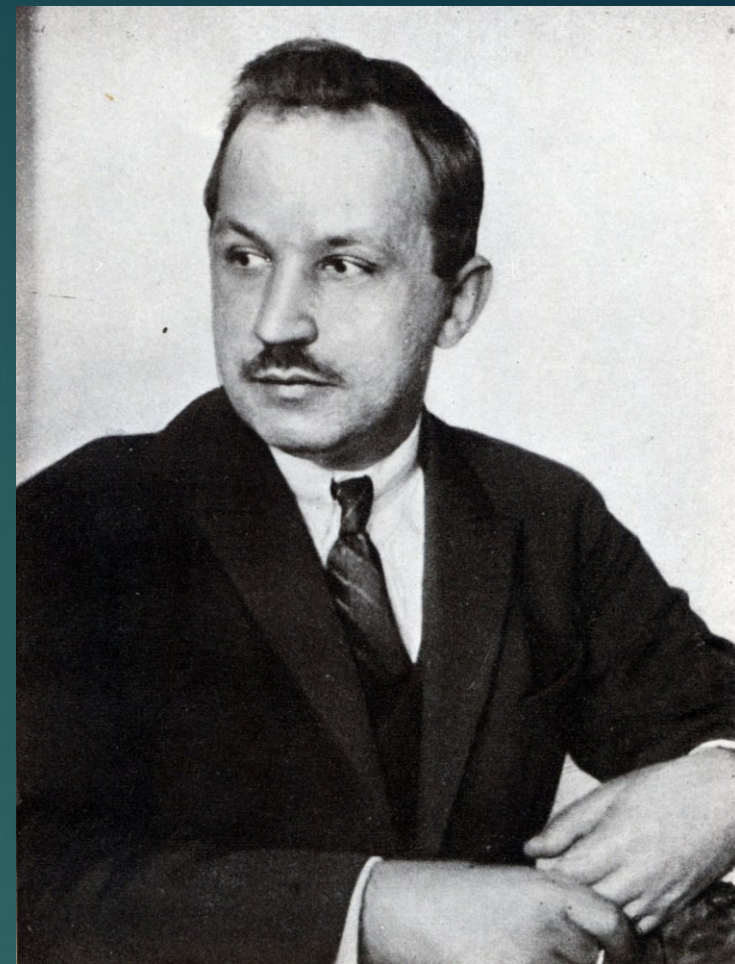

Микола Зеров, 1890-1937.

Михайло Драї-Хмара,
1889-1939

- Павло Филипович
- Володимир Сосюра
- Сергій Бажан
- Тодось Осьмачка
- Остап Вишня
- Юрій Яновський
- Микола Хвильовий

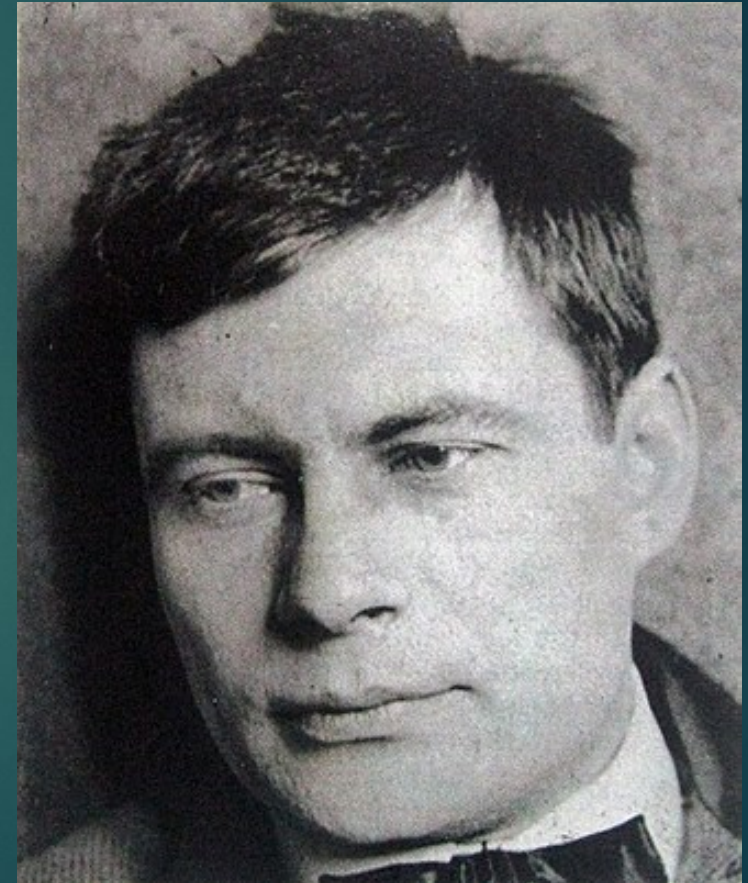

Микола Филипович, 1891-1937.

Микола Куліш, 1892-1937

- Валер'ян Підмогильний
- Борис Антоненко-Давидович
- Григорій Косинка
- Майк Йогансен
- Микола Куліш
- та багато інших

Майк Йогансен, 1895-1937.

Малярство

- ❖ Подібно до літератури, мистці 20-тих років не припинили масової експериментації у найновіших жанрах та «-ізмах» раннього 20-ого століття.
- ❖ Продовжують:
  - Футуризм
  - Супрематизм
  - Кубізм
  - Експресіонізм
  - Монументалізм
  - Та багато інших стилів.

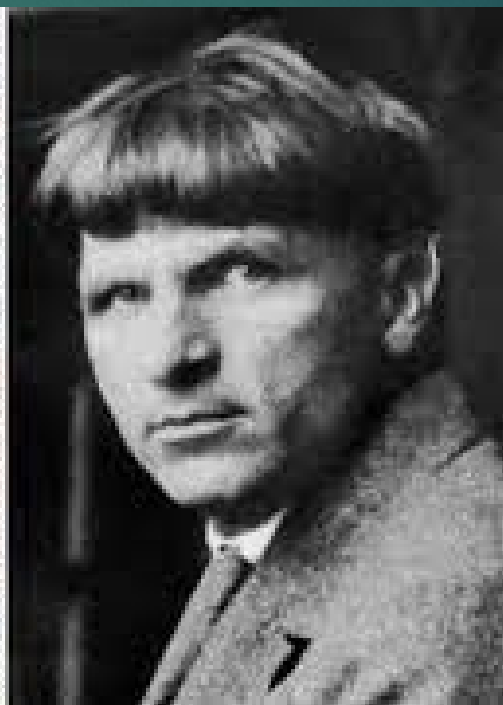
❖ В мистців теж ведеться
жвава полеміка про значення
мистецтва, роль яке
мистецтво має відігравати в
суспільстві, як має виглядати
мистецтво в соціалізмі.

❖ Багато мистців проявляють
світової слави твори, між
ними:

Михайло Бойчук,
1882-1937

Іван Падалка,
1894-1937

Василь Седляр,
1899-1937.

Театр

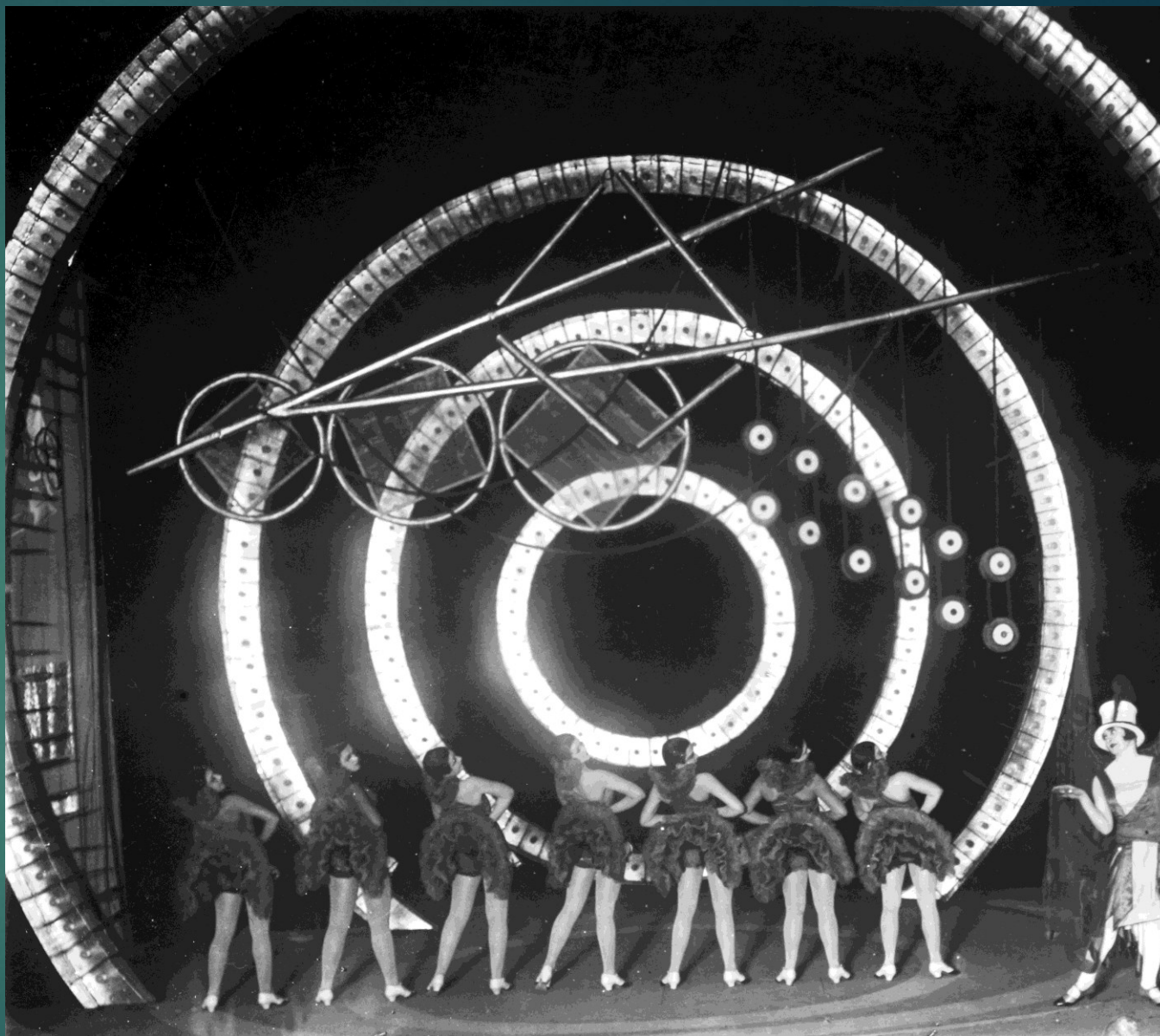
- ❖ Період українізації це теж період найвищого розквіту українського театру.
- ❖ Підчас 20-тих років, щораз більше театрів та театральних ансамблів ставлять п'єси українською мовою.
- ❖ Шкільні та аматорські театри працюють по цілому УСРР.

- ❖ Проте найбільший вплив мав актор-режисер Лесь Курбас.
- ❖ Курбас і його театр «Березіль» запровадили нові течії європейського театру та кіно в Україну, особливо експресіонізм.
- ❖ Він вишколив сотні визначних молодих акторів.

Лесь Курбас,
1887-1937.

- ❖ В його театрі зросли такі драматурги як Микола Куліш.
- ❖ Його дизайнери, як наприклад Вадім Меллер, Іван Падалка та Василь Седляр були світової слави художники.
- ❖ *Театр Березіль* був одним з найкращих театрів в Європі.

Театральна постановка «Алло на хвилях 477», театр Березіль, Харків 1929.

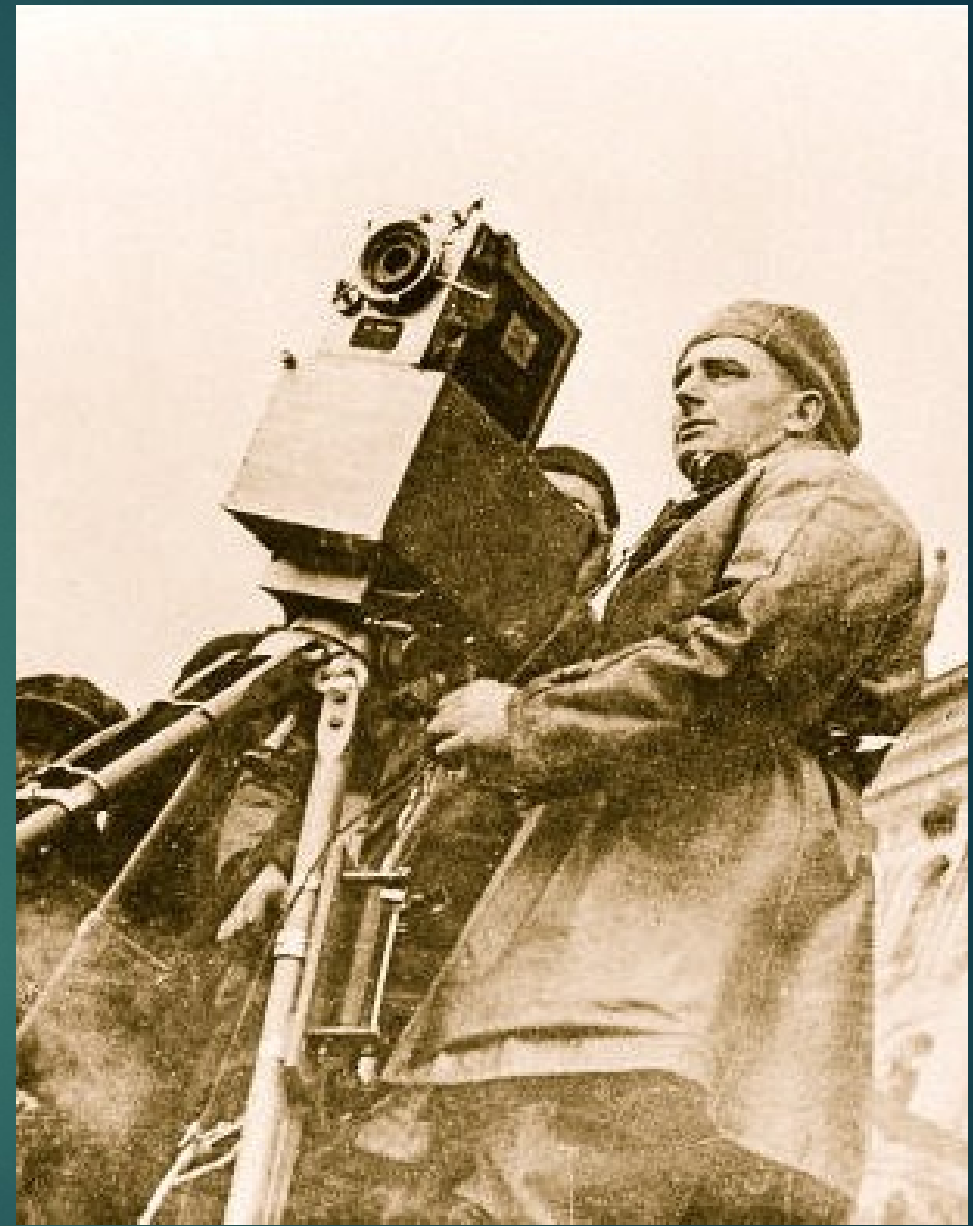
Кіно

- ❖ Період українізації це теж період надзвичайного розквіту українського кіно.
- ❖ Хоча більшовики строго контролювали кіно і кіно продукцію, молоді українські кіно-режисери знайшли унікальні творчі способи розвинути кіно мистецтво на світовому рівні попри цензуру СРСР.

- ❖ КП(б) вимагала щоб кіно мало пропагандивну функцію, і переважно українські режисери дотримувалися до цих обмежень.
- ❖ В УСРР створено Все Українське Фото-Кіно Управління (ВУФКУ), яка зайнялася кінопродукцією державі.

❖ В цьому динамічному середовищі знайшли свої творчі сили Іван Кавалерідзе (актор, сценограф, режисер), Дзіга Вертов (режисер документальних фільмів) та Олександр Довженко (режисер художних фільмів).

Кадр з фільму «Людина з кіноапаратом»
(1929) Дзіги Вертова

- ❖ Фільми Дзиги Вертова та Олександра Довженка стали між найвідомішими фільмами світового кіно.

Плакат з фільму «Звенигора» (1928)
Олександра Довженка

Українська православна церква

- ❖ у 1918 році відбулася спроба відірвати українську православну церкву від Московського Патріархату, і створити Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ).
- ❖ В 1921 уряд УСРР дозволив УАПЦ стати незалежною церквою в Україні, і дозволив її діяти, навіть що комуністи не хотіли релігії в державі.

- ❖ 21 жовтня 1921 створено Українську Автокефальну Православну Церкву, очолену митрополитом Василем Липківським.
- ❖ Церква швидко зростає, навіть без підтримки Московського Патріярха, і захоплює щораз більше парафіян і в УСРР та і в Канаді та США.

Митрополит УАПЦ Василь
Липківський, 1864 -1937

- ❖ Церква впроваджує дуже ліберальні реформи, починає уживати українську мову у Богослуженні (а не старослов'янську), дозволяє всім ієрархам женитися, і так далі.
- ❖ УАПЦ існує до 1926 року, коли її розв'язала КП(б)У, і митрополита Липківського та єпископів арештовано.

Микільський Військовий собор, де відбулася перша літургія українською мовою, Київ, 1921.

ПІДГОТОВИВ МГС. АНДРІЙ ПЕРЕКЛІТА

ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА ТОВАРИСТВА
“РІДНА ШКОЛА”
В ДЕТРОЙТІ

2022 – всі права застережені